

Koreys tilida hurmat kategoriyalarining xususiyatlari
Характеристика категорий уважения в корейском языке
Characteristics of respect categories in Korean

Улашева Севинч

Студентка,

Ташкентский государственный университет востоковедения,

Ташкент, Узбекистан, ulashevasevinch@gmail.com

Ulashova Sevinch,

Student,

Tashkent State University of Oriental Studies,

Tashkent, Uzbekistan, ulashevasevinch@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada koreys tilida mavzud bo'lgan hurmat kategoriyasining tarixi va hozirgi kundagi ahamiyati, noramiy va leksik uslubiyati haqida bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Hurmat, kategoriya, muloqot, atama, subyekt, evfimizm

Аннотация: В статье описаны история и современное значение темы уважения в корейском языке, неформальная и лексическая методология.

Ключевые слова: Уважение, категория, общение, термин, предмет, эвфемизм.

Annotation: The article describes the history and current importance of the topic of respect in the Korean language, informal and lexical methodology.

Keywords: Respect, category, communication, term, subject, euphemism

Til jamiyatda paydo bo'lganidan boshlab hamisha ijtimoiy harakterga ega bo'lib, kishilarning ijtimoiy mehnat jarayonida yuzaga kelgan o'zaro aloqa bog'lash, fikr almashishga xizmat qiluvchi vositadir. Shu bilan bir qatorda u ham millatning ma'naviy qiyofasini ham o'zligini ifoda etuvchi muhim ramzlardan biri, insoniyat tafakkurining bebaxo ko'zgusi hamdir. Har bir tilning dunyoga kelish sabablari, shakllanish hamda taraqqiy etish tarixi bo'lgani kabi koreys tilining ham o'ziga xos kelib chiqish tarixi va dialektikasi bor. Koreys tili boshqa tillarga nisbatan ancha keyingi davrlarda o'rganila boshlandi. Koreys tilining tarixiy negizlarini o'rganishga xususan keyingi omillar sabab bo'lgan. Ma'lumki, Koreya ko'p asrlar davomida Xitoyning mustamlakasi bo'lgan. Bu koreys tilining tarixiy negizlarini o'rganishga bo'lgan birinchi sabab bo'lsa, ikkinchi muammo esa, XV asrgacha,

ya'ni, to qirol Sedjon alifboni ixtiro qilgunga qadar, koreyslarning o'z shaxsiy yozuvlari bo'lmaganligidadir

Koreya Xitoyning 1,5 ming yildan ortiq mustamlakasi bo'lgani bois ba'zi tadqiqotchilar, xususan Edkins koreys tilini xitoy tilining boshqacha ko'rinishi deya ta'kidlagan. Ammo bunday fikrlashning o'zi xatodir. Koreys tili leksikasining 75 % xitoy tilidan kirib kelgan so'zlar tashkil qilsa-da, bu koreys tili o'zining mavqeini yo'qotgan degani emas. Shuningdek, koreys xalqi boshqa millat va elatlarga kishilar o'rtasidagi munosabatlar jihatidan o'xshab tursa-da, ular o'rtasida turli noo'xshashliklarning ham guvohi bo'lishimiz mumkin. “언어 예절” ya'ni “Muloqot xulqi” bilan tanishar ekanmiz, avvalo, koreys tilidagi muloqot xulqining kategoriyalarini bilishimiz lozim bo'ladi. Koreys tilida hozirda quyidagi muloqot kategoriyalari mavjud:

높임법- [] hurmat kategoriyasi.

완곡어법- aylanma muloqot kategoriyasi.

인사법- salomlashish va xayrlashish kategoriyasi.

호칭법과 지칭법- atamalar kategoriyasi. Endi esa ushbu kategoriyalarga misol keltirib o'tamiz:

a. 철수야, 선생님께서너교무실에오라고하셨습니다.

Chol Su, seni o'qituvchimiz kelsin, deb aytdilar.

b. 너 왜이렇게 쌀이 찼니?

Sen nega bunchalik semirib ketding?

Koreyslarda aylanma muloqot ya'ni evfimizm juda ko'p ishlatiladi va kishilarning ko'nglini og'ritib qo'ymaslik uchun yumshoq gapirishadi. Yuqoridagi gapni yumshoqroq qilib ifodalashsa, quyidagicha gapirishadi:

a. 요즘 더 건강해 보이네요.

Shu kunlarda sog'lom ko'rinyapsan

인사법- salomlashish va xayrlashish kategoriyasi:

a. 안녕하십니까?- Assalomu alaykum!

b. 안녕!- Salom!

안녕히 가십시오!- Yaxshi boring!

호칭법과 지칭법- atamalar kategoriyasida ma'lum bir kasb, fan va turli sohalarga oid terminlar ishlatiladi. Qarindoshlik atamalari ham shular jumlasidandir:

아버지, 어디 계세요?

Dada, qayerdasiz?

2) 안과 병동에 근무하는 저 호사는 마음이 참 예쁘구나!

Ko'z kasalliklari bo'limida ishlaydigan ana u hamshira qalban chiroyli ekan.

Qadimdan an'ana bo'lib kelgan mehmondo'stlik, kattalarni hurmat qilish koreyslar xarakterining eng muhim xususiyatlaridan biri sanaladi. Qadimgi davrda shakllangan mehmondorchilik odati hayotiy zaruratlar bilan bog'liq bo'lganligi sababli barcha ijtimoiy bosqichlardan o'tib bugunga qadar yetib kelgan. Kattalarni hurmat qilish Sharq xalqlarining, jumladan, koreyslarning ham qadimiy udumlaridan bo'lib, bu odat asrlardan buyon davom etib kelmoqda. Koreys xalqi ham o'zbek xalqi singari kattalarga hurmat, kichiklarga izzat naqligiga amal qilishadi. Ulg'ayib kelayotgan yosh avlodni shu ruhda tarbiyalash, barchaga teng muomalada bo'lishni uqtirib kelishadi. Bu esa koreys xalqining o'ziga xos tomonlaridan biridir. Koreys millati o'ziga xos xarakterga ega bo'lgani uchun muloqot xulqi muammosini milliy xarakter, o'ziga xos urf-odatlarini, qadriyat va an'analarini hisobga olmasdan turib, o'rganish mutlaqo mumkin emas. Chunki muloqot xulqi millat xaraktering uzviy bir qismi bo'lib, bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Koreys tilida har doim so'zlovchi va tinglovchi o'rtasida baholash (o'zaro hurmat va izzat) shakllarini ifodalaydigan so'zlar ishlatiladi. So'zlovchining yoshi katta, tinglovchining yoshi kichik bo'lsa, unga 낮춤말로- izzat bilan gapiriladi. Ya'ni uni o'z mavqeidan pastroq ma'noni ifodalovchi so'z tanlanadi. Biroq so'zlovchining mavqei va yoshi har qancha ulug' bo'lsa-da, har jihatdan kichik (mavqei, yoshi) bo'lgan ko'pchilikka murojaat qilganda, 높임말- hurmat shaklidan foydalaniladi.

Hurmat shaklini ifodalovchi 주체높임-subyektining hurmat shakli- 으시 nafaqat fe'lga, kesim vazifasida kelgan sifatga, ot va ravishga ham qo'shilishi mumkin.

저분이 박 선생님이십니다.

Bu kishi Pak o'qituvchi bo'ladilar.

아버지께서 신문을 읽고 계십니다.

Dadam(lar) gazeta o'qib o'tiribdilar.

그분이 아주 예쁘십니다.

U kishi juda chiroyli ekanlar.

그 한국에서 온 선배님의 바름이 너무 빠르셔서 알아듣는 것이 무척 어려워요. Koreyadan kelgan kishining talaffuzi juda tezlik(lar)i sababli tushunib olish g'oyatda qiyin.

Tinglovchining mavqei ulug' bo'lganda, harakat subyekti so'zlovchidan nufuzli bo'lsa ham, so'zlovchi unga - (으)시 qo'shimchasini qo'shmaydi.

예: 할아버지, 아버지가 아직 회사에서 안 왔습니다. (o)

할아버지, 아버지께서 아직 회사에서 안 오셨습니다. (x)

Agar subyekt oliy va yuqori martabali kishilar (vazir, president kabilar) haqida yangilik yetkazishda, axborotlarni va rasmiy hujjatlarni yozishda -(으)시 qo'llanilmaydi.

예: 우즈베키스탄 대통령은 한국을 방문할 예정입니다.

O'zbekiston Prezidenti Koreyaga tashrif buyurish arafasida.

세종대왕은 1443 년에 한글을 창제했습니다.

Qirol Sejong 1443-yil koreys alifbosini yaratgan.

Agar subyekt ikki va undan ortiq kishidan ortiq bo'lsa, ya'ni jamoa bo'lsa,

(-으)시 hurmat kategoriyasi qo'shimchasi qo'llanilmaydi. Buni quyidagi misollarda ko'rib o'tishimiz mumkin:

예: 선생님들은 날마다 학교에서 학생들을 가르칩니다.

O'qituvchilar har kuni o'quvchilarga ta'lim beradi.

오늘은 다양한 나라에서 온 손님들을 위해서 우즈베키스탄 전통 문화에 대해서 재미있는

영화가 제공되었습니다.

Bugun turli mamlakatlardan kelgan hurmatli mehmonlarga O'zbekistonning milliy madaniyati haqidagi qiziqarli film namoyish etildi.

Ikki kishi o'rtasidagi suhbat uchinchi shaxs haqida ketayotgan bo'lsa, tinglovchi so'zlovchidan kichik bo'lsa-da, gap ketayotgan uchinchi shaxs yoshiga qarab

(-으)시 hurmat shaklini yasovchi qo'shimchani qo'llaydi.

예: 딜도라, 당신의 아버지께서는 무슨 일을 하십니까?

Dildora, sizning otangiz nima ish qiladilar?

철수씨, 오빠는 지금 어디 계십니까?

Chol Su akangiz qayerdalar?

아버지, 할아버지는 친적 집에 가셨습니다.

Dada, buvam qarindoshimiznikiga ketdilar.

Suhbat hurmatli subyektga taalluqli jihatlar yoki uning a'zosi haqida gap ketganda ham (-으)시 hurmat shaklini yasovchi qo'shimcha qo'llaniladi.

예: 한국에서 오신 김 선생님의 연세가 많으십니다.

Koreyadan kelgan Kim o'qituvchimizning yoshlari ulug'.

학생들을 가르치기 위해서 미국에서 새로 온 선생님의 키가 작으십니다.

Talabalarga ta'lim berish uchun Amerikadan kelgan o'qituvchimizning bo'ylari kichik.

선생님, 시간이 있으십니까?

Ustoz vaqtingiz bormi?

Koreys tilida ba'zi so'zlarning alohida hurmat shakllari mavjud:

자다 - 주무시다 – uxlamoq;

죽다 – 돌아가시다 – o'lmoq, vafot etmoq;

있다 – 계시다 - bor bo'lmoq;

먹다 – 드시다 – 잡수시다 – yemoq;

예: 지름 아버지께서는 자신 방에서 주무시고 있습니다.

Hozir dadam o'z xonalarida uxlayaptilar.

할머니께서는 점심 드셨습니까?

Buvim tushlik qildilarmi?

Hurmatning rasmiy uslubi marosimlardagi nutq va ma'ruza, rasmiy davralarda ish yuzasidan uchrashganda ishlatiladi. –습니다/-버니다 shakllari gapda kesimlikni shakllantiradi. Hurmatning yuqori darajadagi shakli rasmiy suhbatlar uchun mo'ljallangan bo'lib, tinglovchiga nisbatan hurmatni ifodalaydi. Agar ikki

suhbatdosh birinchi bor uchrashayotgan bo'lsa, tinglovchining lavozimi qandayligidan qat'iy nazar yoshi katta bo'lsa, hurmat kategoriyasi qo'llaniladi. Hurmatning o'rta shaklida so'zlovchining mavqei va yoshi jihatidan katta bo'lgan tinglovchiga ehtiromi ifodalanadi. Hurmatning o'rta shakli o'zaro ikki yoshi ham mavqei ham ulug' bo'lgan kishilarga ham qo'llash mumkin. So'zlovchining lavozimi yuqori yoki yaqin kishisi bo'lsa, unga quyi hurmat shaklini ishlatish mumkin. Shuningdek, quyi (takallufsiz) gazeta va jurnallarga maqolalar yozishda yoki biror xabarni e'lon qilishda ishlatiladi. Bunda o'quvchilarga nisbatan hurmatsizlik emas, balki ularga xolis munosabat ifodalanadi. Buni quyidagi misollarda bilib olishimiz mumkin:

Misol: 철수가 내일 학교에 갑니다.

Chol Su ertaga maktabga boradi.

지금 선생님은 밥을 먹고 있어서 우리와 함께 드라마를 볼 수 없습니다.

Hozir o'qituvchimiz ovqatlanayotgani uchun biz bilan kino ko'ra olmaydi.

여행을 잘 다녀오십시오.

Sayohatga yaxshi borib keling.

Hurmatning norasmiy shakli o'zaro yaqin kishilar o'rtasida qo'llanilib, so'zlovchining tenglovchiga nisbatan do'stona munosabatini bildiradi. Bu uslubning ikki ko'rinishi mavjud bo'lib, ehtirom shaklidagi kesim -아(어/여)요, qo'shimchasi oddiy shaklida fe'lda qo'shilmaydi.

Ba'zan tenglovchini o'zidan yuqori qo'yib, haddan ortiq hurmat ko'rsatib gapirganda -(으)옵-, -삽/시입/사오, -잡/자옵/자오 qo'shimchalari qo'llaniladi. Bu ayniqsa, epostolyar janrida qo'llaniladi.

예:오늘 수업 후에 도서관에 갑니다.

Bugun darsdan so'ng kutubxonaga boraman.

어디에서 와요?

Qayerdan kelyapsan?

어디 가니?

Qayerga ketyapsan?

모든 일을 끝난 후에 집에 가.

Hamma ishlaringni tugatib, uyga bor.

Koreys tilida yuqori va quyi hurmatni bildiruvchi maxsus soʻzlar ishlatidi. Bu **중징어** va **경어** deb nomlanadi. Ammo hamma soʻzlar ham oʻzining hurmat shaklida hurmat kategoriyasini tasovchi qoʻshimchalarini qoʻshganda, toʻgʻri maʼno kelib chiqmaydi. Bu kabi soʻzlarning maxsus qatori boʻlib, bu soʻzlarni yoddan bilish lozim boʻladi. Quyidagi jadvalga eʼtibor beradigan boʻlsak, unda baʼzi bir feʼl va soʻzlarning hurmat shaklini koʻrishimiz mumkin. Bu yuqorida aytilganidek **중징어** va **경어** deb atalib, ular ham bir vaqning oʻzida hurmat shaklini yasovchi qoʻshimchalardan yasaladi. Ammo ularning oʻzagi oʻzgarish holatini ham koʻrishimiz mumkin.

Koreyaliklarga xos vazminlik va bosqlik milliy xarakterning eng muhim belgisi hisoblanadi va uni biz oʻzbeklar tomonidan toʻgʻri anglashinuvi millatlararo muloqotni muvaffaqiyatli yoʻlga qoʻyishda, oʻzaro izzat-ikrom koʻrsatishda va koreys tilini oʻrganishda juda muhimdir. Har qanday holatda tanish va notanish kishilar bilan uchrashganlarida yoki xayrlashganlarida koreys xalqi engilgina bosh egib taʼzim qilib qoʻyadilar. Bunday taʼzimda yoqtirgan yoki yoqtirmagan kishiga nisbatan ham xushmuomalalik bilan izzat-ikrom koʻrsatish ifodalanadi. Maʼlumki, biror kishining boshqa kishini yaqindan bilishi, tanishligi muloqotning asosiy tarkibiy qismini tashkil qiladi. Ijtimoiy psixologiyada bilish atamasi obʼektning nafaqat jismoniy xarakteristikasini balki xulq-atvor, dunyoqarash, qobiliyat, emotsiyalari nuqtai nazaridan ham bilishni nazarda tutadi. [Andreeva 2000: 119]. Muloqot jarayonida odamlar nafaqat bir-birlarini bilib olishadi, balki bir-birlari oʻrtasidagi munosabat keyinchalik qanday boʻlishini ham bilib, belgilab oladilar. Bunday munosabatlar erkin, soxtalikdan holi boʻlishi uchun muloqot vaziyatidagi suhbatdosh hattiharakatlarini toʻgʻri tushunish ham muhimdir. Koreys tilida emotivlik feʼlning morfologik strukturasi feʼl negizidan oldin yoki keyin keluvchi, nisbatni, gonorativni (murojaatning xushmuomalalik formasi), zamonni, modallikni, turni, sababni ifodalaydigan koʻplab (doimiy yoki flektiv) grammatik kategoriyalarga kiruvchi qoʻshimchalar orqali ifodalanadi. Koreys tiliga xos xushmuomalalikni, mehr muhabbatni, hurmat-ehtiromni ifodalovchi soʻzlarning strukturasi va badiiy matnda, tilda qoʻllanilishi masalasi koreys xalqining oʻzlari uchun ham, bu tilni oʻrganayotganlar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Koreys tili darslik va qoʻllanmalarida shu sababli bu masalani yoritishga katta-katta qismlar ajratiladi.

Koreys tili emotiv leksikani qoʻllanilish jihatidan qatʼiy irearxik qoidalarga rioya qilishni talab qiladi. Nutq stili asosi murojaatdagi xushmuomalalik formalari asosida farqlanadi va bu sistema turli-tumanligi va murakkabligi bilan

xarakterlanadi. Nutq etiketi (xushmuomalalik) dunyodagi birorta tilda koreys tilidagidek aniq va puxta shakllantirilmagan. Masalan, o'zbeklarda o'zidan kattalarga «siz» deya murojaat qilishning yagona belgisi mavjud bo'lsa, koreys tilida xushmuomalalik barcha so'z turkumlariga xos belgilar bilan ajralib turadi. Bunday xususiyatni yana yapon tilidagina ham kuzatish mumkin. Tabiiyki tilning bunday xususiyati sevgi emotivlarida ham o'z aksini topmay qolmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. -Toshkent, O'zbekiston. 1997.
2. Kim Mun Uk, A.Ismaillov va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent. ToshDSHI. 2007.
3. 이희승(1994), 국어대사전, 민중서림
4. 김창섭 (1983. 12.) 줄넘기와 갈림길형 합성명사에 대하여. 국어학